

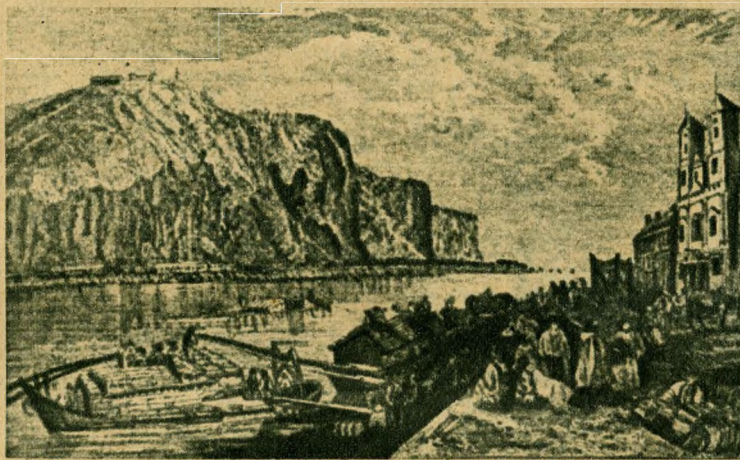
1960 OKT 19.
LOBOGÓ

"A GELLÉRT KORONÁJA"

A pesti ember úgy tekint fel a Gellérthegy tetején álló Citadella komor körmenetegére, mintha Buda fellegvéra ősidők óta hozzátartozna a város képéhez. Pedig az üszkös falú építmény, „születési bizonyítványai” szerint egyike a legfiatalabbaknak – a hasonló építmé-

ny úgy döntött, hogy a Gellérthegyről nem a végtelen magasságait, hanem a mélyben álló renitens várost kell szemmel tartani:

A prágai, krakkói és milánói citadellához hasonlóan, örök mementóként fellegvár álljon a lázadó Pest-Buda felett, ahon-

Egykori metszet a Gellérthegyről és a Citadelláról

nyek között –, mindössze 109 éves. Am a fölötté elszállott idő bizony viharos volt, beillett volna több évszázadnak is.

Előtte sem volt lakatlan a Gellérthegy. Az 1777-ben Nagyszombatról Budára telepített Tudományegyetem csillagdája állt itt – 1815-ben avatták fel tudományos tekintélyéhez méltó ünnepélyességgel. Megfigyeléseivel azonban csak rövid ideig gazdagíthatta a hazai tudomány kincsestárát. A szabadságharc második évében, 1849 májusában vörös sípkás honvédek szállták meg a hegytetőt, s innen lötték a budai várba szorult osztrákokat. A válasszal persze Hentzi tüzérei sem maradtak adósak, s a lángtengerben úszó város felett hulló csilagokként röpködtek ide-oda a vörösen izzó ágyugolyók. A többnapos tűzharcban a csillagda bizony alaposan megrongálódott. Nem is építették újjá a szabadságharc leveretése után. Ellenkezőleg. Lebontották. Bécs

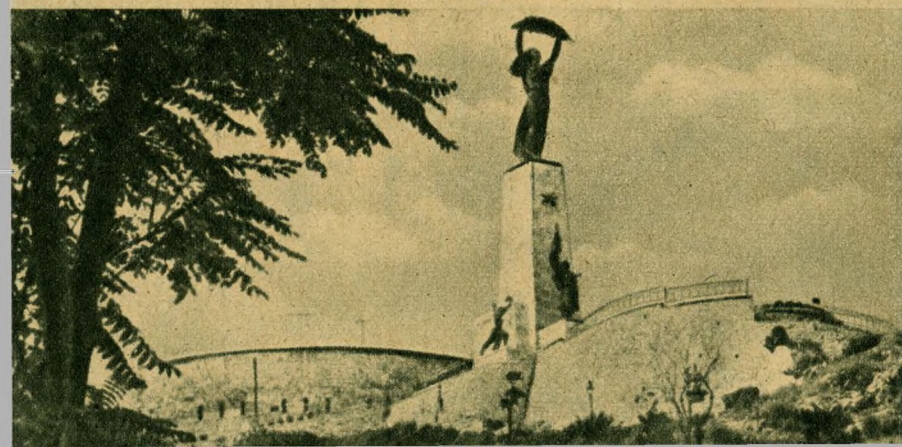
nan szükség esetén (mint a mi citadellánk mintájául szolgáló bresciai erődítményekből Haynau tette 1849 tavaszán) halomra löhetni az egész várost!

A várost fenyegető ágyúk

A budai császári tüzérség mérnök-ezredesének, Zita Emanuelnek a tervei alapján 1851-ben készült el a citadella. A kivitelező Kassalik Ferenc, a korabeli Pest jó nevű építész volt. Az építők pedig – jellemző a bécsi kamarilla kicsinyes kegyetlenségére – rab magyar honvédek.

A felépült citadella monumentális alkotás volt. Két elővárból, s a tulajdonképpeni fellegvárból állt. Hossza elérte a 220, szélessége – váltakozva – a 45–60 métert. Északi oldalán – a királyi várral szemközt és délen, a borpincéiről nevezetes Promontor (Budafok) fölött – két 12 méteres bástyatorony, mint kőbe faragott strázsa vi-

A Gellérthegy ma

gyázta a „rendet”. A Svábhegy felé néző központi erődöt vízárók választotta el a még előbb emelt védő sánctól. A kaput csak egy felvonó hídon lehetett megközelíteni. A központi erőd kétemeletes, félkör alakú épületében volt a kaszárnya. A katonákat három méter vastag terméskőfal védte, Pest-Budát viszont az erőd 248, más-más célpont felé irányított ágyúja fenyegette.

Arany János írja ezekben az években: „Büszkén a Gellért hordja bársonyát S fején, mint gondot, az új koronát...”

Az utolsó harci készültséget 1894. április 1-én, Kossuth temetésének napján rendelték el a Citadellában. Szemtanúk szerint a kávébarna mundéros osztrák tüzérek ekkor még a védő börtöküket is levették az ágyúk csövéből, hogy ha úgy adódik, nyomosan vérbe fojthassák a felindult hazafiak forradalmi megmozdulását. Erre azonban nem került sor.

Alig félévszázad repült el felette, s katonailag lényegében már elavult a Citadella. Ugyanakkor nagy mértékben sértette a magyarság önértetét is, s végül Bécs úgy határozott, hogy kiűrtik a Citadellát s a fővárosnak engedik át. A Székesfő-

nyomor múzeuma – proletárok szükségglakása lett.

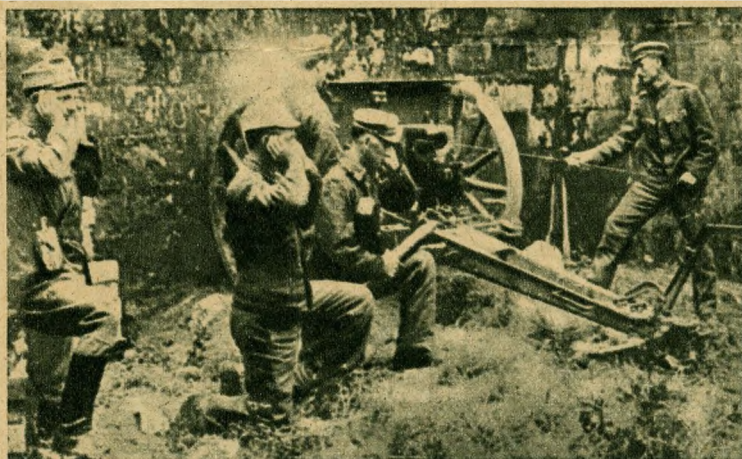
A proletárok azonban másképp is megjelentek a Citadellában. 1919-ben Kun Béla vörös katonái az erődítmény koros falai mögül lötték a támadó ellenforradalmi monitorokat.

A Horthy-fasizmus idején légvédelmi és gépágyús tüzérek állomásoztak a falak között. S szerepe volt a Citadellának a komolytalanul, dilettáns módra szervezett „kiugrási” kísérletben is. Aggteleky altábornagy, az 1. honvéd gyalogezred parancsnoka innen akarta biztosítani a fővárost. A vontatott magyar csapatmozdulatokat azonban a náciak megelőzték. Mire Aggteleky katonái a hegy lábához értek, németekkel találtak szembe magukat. Az altábornagy katonái tekintélyét menendő, parancsot adott:

– Ha másképp nem megy, fegyverrel kell birtokba venni a Citadellát.

Helyette, a nyilas Hindy vezérőrnagy azonban a parancs továbbítása helyett főnökét tartóztatta le.

1945. február 10-én a felszabadító szovjet csapatok körülvtették a Gellérthegyet. A következő napon Martinov és Beljak

Vörös tüzérek 1919-ben az erődítmény falai mögött

város Tanácsa az örömmámorban úszó budapestiek tüntetéseinek a hatására, jelképesen hozzájárított az erődítmény lebontásához. Anyagi nehézségek miatt azonban a munkálatok hamarosan abbamaradtak.

Proletárok a Citadellában

Az 1910-es években a honatyák és hírlapírók sokat vitakoztak azon, hogy mi kerüljön az előbb-utóbb mégiscsak eltűnő komor építmény helyére. Egyesek szálloda-vendéglő-kávéház komplexum építését javasolták, mások nemzeti Pantheon, vagy – mint Jókai is – új múzeum létesítését. A hangzatos tervek azonban csak tervek maradtak, s Pantheon helyett a Citadella a

őrnagy, valamint Bisztrov kapitány összevont zászlóaljai megindították a támadást a náci fellegvárrá vált Citadellában meghúzódó németek és nyilasok ellen. A heves ostrom, melynek során már átállt magyar honvédek is harcoltak szovjet bajtársaik oldalán, két óráig tartott. S az alkonyban az erősség falán már vörös zászlót lengetett a szél.

A Gellérthegy tetejéről a Citadella ágyúi helyett ma a Felszabadulási Emlékmű néz a fővárosra. Magasba törő alakja mintha a hajnalt köszöntené. S a népet, amely történelme során jóból, rosszból tanulta meg, mit ér az, amit ez a szobor szimbolizál: a béke és szabadság...

P. B. K.